

20.
31
IN NOMINE JESU!
EXERCITATIONUM ETHICARUM
DISPUTATIO X.

De
TEMPERAN-
TIA.

Quam
PRÆSES

M. JOHANNES *Deutschman*
Jutrebocensis.

ET RESPONDENS
JOHANNES HENRICUS HELLENIUS
Oldenburgensis Frisius

proponent publice

In Auditorio Minori Ad d. Junij
Horis matutinis.

WITTEBERGÆ, Excudebat Joh. Hake, M. DC. LII.

IN NOMINE IESU
EXERCITATIONUM ETHICARUM
INSTITUTO X

TEMPERAN

TIA

PRÆSES

M. JOHANNES

Jacobus

BY RESPONDENS

JOHANNES HENRICHS

ON

in

Leipzig

1711

Wit. Gedr. bey Joh. H. M. O. P.

I. N. J.

Temperantiam *humane vite custodem esse*, docuit jam olim suo tempore *Plato* in *Charmide*. Nec abs re est quod asseruit divinus *Philosophus*. Hæc enim totius vite omniumq; reliquarum virtutum non tantum condimentum, sed verum re ipsa est nutrimentum. Nullo vite nostræ status est, nec ulla ejusdem societas, quæ remota *Temperantia* consistere possit. E contra recte judicavit *Xenophanes*: *Nihil mali in homine nasci posse, qui Temperantiã, quæ sapientia fundamentum est, amplexus fuerit.* Hanc ergo *Virtutum Holenam* ut exemplis observemus & exerceamus, jam verbis & certis quibusdam thesibus exponere libuit. Sit ergo sub *Temperantiæ Autore & Fautore Thesis*

i. *Primam Virtutum Moralium, quam Fortitudinem salutant Ethici, præcedenti disquisitione exposuimus; secundam in harum Virtutum choro, quam Temperantiã vocant, præsentis vice proponimus. Ne tamen nostrum ordinem aliquis vel allatrare vel accusare præsumat, certas hic sistimq; rationes, & sic hujus methodi allegamq; probationes. Immediatè igitur Temperantiã sequitur Fortitudinem. (1) ratione objecti. Quia utraq; circa magnos versatur hostes, eosque domare docet. Fortitudo externorum hostium propellit violentiam; Temperantiã internorum hostium domat concupiscentiam: illa externam ejicit tyrannidem, hæc internã dirigit voluptatem. (2) ratione subjecti. Quia Temperantiã requirit animum constantissimum & ab omni illicita commotione liberum, in quo maximam cum Fortitudine habet convenientiam; huic siquidem nihil magis videtur dissonum, quàm ingenium inconstantia turbatum. (3) ratione modi. Fortitudo suos exercet labores pugnando, vincendo & triumphando. Temperantiã etiam hoc in passu suam sequitur comitem: unde diligenter & fideliter contra illicitas solet pugnare*

A 2

gnare

gnare voluptates, easq; mediocritatis censurâ ita gubernare, ut nec ullibi deficient, nec ullibi excedant, unde hac in re utramque comparando, Poeta ipsam Temperantiam Fortitudinis nomine non ineleganter nuncupare voluit dicens:

Fortior est qui se, quam qui fortissima vincit.

Mœnia.

(5) *ratiene effecti*. Sicut Fortitudo maximum in repub. usum habet, quâ sublata nunquam veram potuit servare vel tranquillitatem vel felicitatem vita civilis: ita Temperantiæ maximus est usus sive œconomici sive politici status spectemus administrationem, ita ut verus totius humanæ vitæ custos sit, sicut ex Platone supra docuimus.

2. Ordine investigato rem ipsam quoque aggredimur, & de Temperantiæ Virtute duo persequimur, nim. 1. *ὀνοματολογία*, quæ nominis tradit & absolvit evolutionem & 2. *πραγματολογία*, quæ rei ipsius scrutatur naturam. Et quia sine cognitione vocis & distinctione ambiguitatis velle ad rei considerationem venire, nihil aliud est quam tempus perdere, ut habet Galen. l. i. de Meth. c. 5. idè ab illius consideratione nostrum jam facimus exordium.

3. Onomatologia explicat (1) Etymologiam, secundum quam Temperantia dicitur à Temperanti, sicut Fortitudo dicitur à forti, unde facile apparet eam dici (1) *à subjecto*, quia in viris Temperantibus reperitur. Non enim qualibet moderata actio Temperantiam constituit, sicut non omnis justa operatio statim ipsa est justitia. Sed quam vir Temperans temperanter instituit operationem, ea demum vera est temperantia. Verum cum hæc non prima ejus sit derivatio, dicitur etiam (2) *ab actu* sc. à temperando. Temperans n. est, qui omnes suas actiones, præsertim in voluptatibus temperare didicit. Temperare v. significat suo ordine, mensura atq; tempore rem administrare, adeoq; omnes circumstantiarum classes observare. Et cum verba sint intelligenda secundum subjectam materiam, Temperantia vi etymologias nihil aliud erit, quam censura affectuum, cynosura voluptatum &

men-

mensura inordinatorum appetituum. Hinc Cic. pro Fontejo verè dixit. Vir frugi & in omnibus vitæ partibus moderatus ac temperans, plenus pudoris, plenus officii, plenus religionis. Idem in Parad. An temperantem dices, qui in aliqua libidine se continuerit, in aliâ se effuderit.

4. (2) *Homonymiam*. Sumitur vox Temperantiæ (1) *improprie pro temperantia quodam simulacro*, & hac ratione tribuitur etiam brutis, sicut apibus adscribitur Temperantia, quia odio habent unguentis delibutos, aut alioquin à recenti venere venientes, *Alian. l. 5. de nat. anim. c. 11. Item aquilæ l. 2. c. 26.* quod sitim patiat, nec se pulvere voluet, sicut cœteræ faciunt aves. Capitonem piscem etiam temperantissimum esse, tradit idem l. 1. c. 3. Cicada etiam dicitur temperans & Accipenser, à quibus orta sunt proverbia: Vivere rore instar Cicadae. Vivere vento instar Accipenseris. (2) *genericè & quidem dupliciter: Vel quatenus significat virtutem ac moderationem omnium affectuum, & sic omnes virtutes sub suo ambitu cõplectitur. Cic. l. 5. de Finib. Temperantia est moderatrix omnium commotionum.* Vel quatenus significat virtutem ac moderationem omnium voluptatum, ut est apud *Acciai. l. 3. c. 10. n. 123.* Dubitaret, inquit, quispiam, quod Philosophus videtur removerè à voluptatibus, quæ sunt secundum visum, auditum & odoratum, ipsam temperantiam: verum istæ sunt voluptates & deberent esse materia aliquarum virtutum & circa eas deberet versari mediocritas, & excessus item atq; defectus: quæ mediocritas deberet reduci ad aliquam illarum virtutum quatuor, quæ sunt capita reliquarum. Non erit a. talis mediocritas appellanda prudentia, non iustitia, neq; fortitudo: relinquatur ergo ut sit Temperantia, & ad eam reducatur, cuius oppositum videtur sensisse Philosophus. Dicendum ad hoc (respondet) quod duobus modis accipi temperantia potest. Uno modo communiter dicta, quæ erit mediocritas circa voluptates sensu percipiendas: alio modo proprie dicta, quæ est mediocritas circa voluptates gustus & tactus in partibus corporis determinatis &c: (3) *specificè pro illa virtute morali,*

A 3 quæ

quas gulæ ac Veneri leges ponit, seu circa voluptates gustus & tactus versatur.

5. (3) *Synonymiam*. Dicitur aliàs. (1) *Continentia*. A qua tamen differt sicut virtus à semivirtute, sicut habitus à dispositione, sicut perfectum ab imperfecto; & quia continens ex affectu, temperans vero ex electione & consulto operatur. (2) *frugalitas* 3. Tuscul. ubi Cicero ait: Frugalitatis esse proprium motus animi appetentis regere & sedare, semperq; adversantē libidini moderatam in omni re servare constantiam. Verum nec hic plena est convenientia, sed differunt ut latius & angustius, ut genus & species. (3) *Modestia*. Sed hæc propriè circa honores; Temperantia a. circa voluptates versatur.

6. *Pragmatologia* continet potissimum tria (1) *Definitionem* (2) *Definitionis resolutionem & explicationem*. (3) *specierum enumerationem*. Definitio apud Aristotelem l. 3. ad Nicom. talis legitur: *σωφροσύνη δὲ μέσότης τῶν ἐν ἡδοναῖς* h. e. ut explicant Aristotelici: *Temperantia est virtus moralis, que servat mediocritatem circa voluptates, quæ ex cibo potu & venere percipiuntur.*

7. Definitionem hanc si resolvimus, & genus & differentiam specificam in ea deprehendimus. Ad Genus pertinet quod Temperantia sit (1) *Virtus*. Hoc siquidem nemo negare poterit, qui saltem prima Ethicæ limina salutaverit. Sive n. autoritatem, sive rationes spectemus omnia pro nostra stant sententia. *Autoritas* hinc est philosophi non uno in loco Vid. l. 2. Eth. 1. & 7. item 3. Eth. c. 10. l. 1. M. M. c. 22. l. 2. ad Eudem, c. 8. & c. *Autoritas* hinc est omnium interpretum sive illi græci sint, sive Latini, sive alius etiam gentis. *Autoritas* hic etiam est omnium aliorum Ethicorum, quia omnes in Temperantia virtuosam agnoscunt naturam. *Rationes* quod concernit, sive consideremus Virtutis definitionem, sive ejus divisionem, sive ejus constitutionem, sive ejus proprietatem, aut alia etiam, quæ propius ad virtutum videntur accedere naturam, omnia hæc virtuosam etiam faciunt Temperantiam. Temperantiam ergo veram esse virtutem firmiter inde colligere possumus.

8. (2)

8. (2) *Virtus Moralis.* Quod a *Temperantia* sit virtus *Moralis*, probatur (1) a *Temperantia materia*. Qualis n. materia, tale etiam debet esse materiatum. Hujus a. virtutis materia sunt voluptates, quæ ex gustu & tactu percipiuntur, & hæ potissimum in hominum actionibus conspiciuntur adeoq; in moribus consistere videntur & per consequens harum voluptatum virtus n. *Temperantia* erit *moralis*. (2) a *Temperantia forma*, quæ est μέτρος, ut ex definitione cuilibet constare potest. *Mediocritas* a. hæc formale virtutis *Moralis* constituit. Ubi ergo est virtutis *moralis* proprium formale, ibi etiam illius virtutis est natura. Atqui in *Temperantia* est illius virtutis formale. E. (3) a *Temperantia difficultate*. Sicut n. *Virtus moralis* difficillima res est & difficillime propter miram circumstantiarum varietatem observatur: ita etiam *Temperantiã* nihil est difficilius. Hinc ille *Menedemus*, cum juvenis quidam dixisset: Magna res est assequi, quæ quis desiderat, dixit: Multo major est, omnino non desiderare ea, quibus nihil indiges. (4) a *Temperantia preciositate*. Preciosissima res virtus est *moralis*, nec ulli cedit *Temperantia*. Hinc *Agésilus* rex dixit: Præstantius duco, ut quis sibi ipsi libertatem servet, quam ut aliis libertatem adimat. Intelligit enim neminem esse liberum, qui serviret cupiditatibus: intellexit nullum esse imperium speciosius, quam si quis animo suo posset imperare.

9. *Differentia* continet tum *objectum* tum *formale*. *Objectum* est vel *internum* n. *amor & cupiditas voluptatum*. Quod n. *Temperantia* circa aliquod *internum* *objectum* versetur patet. (1) ex *Temperantia etymologia*. σωφροσύνη græcis dicitur q. σως κατὰ τὴν φρένα, *salvus & incolumis* quoad *animum*. Si igitur hanc *animi* nostri *incolumitatem* tueri volumus per *Temperantiæ* virtutem, ut *temperantiæ* nostrum excolat *animum* necessum est. (2) ex *Temperantia natura*, quia est *Virtus*. *Omnia* autem *virtus* circa *interiores affectus* est occupata. (3) a *Temperantia synonymia*. Dicitur n. *libidinum medicina*, *voluptatum censura*. *Libidines* a. & *voluptates* in-
facul-

facultate animi appetitiva suam habent sedem. Ergo ibi etiam suum elaborabit objectum Temperantia. (4) *ex Temperantiae energia*. Internas n. easq; eximias habet Temperantia operationes, quæ internum ejus objectum aperte arguunt.

10. Vel *Externum* quod iterum vel *primarium* ut sunt voluptates. Ubi tamen notandum, quod non sint intelligendæ, (1) voluptates *naturales*, quatenus de perfectione sua & integritate gaudet, lætatur & exultat natura, quod mens sana sit in corpore sano. (2) neq; *morales*, quas homo virtuosus ex virtutis actione percipit. Sed (3) *animales*, non quidem omnes sed illæ potissimum, quæ in gustu & tactu reperiuntur. Dicuntur hæ voluptates corporis non *ratione efficientis*, quasi corpus sine anima posset ejusmodi voluptates producere. Næ corpus absq; anima est nuda materia, operationes a. non à materia sed à forma solent promanare. Neq; *ratione perceptionis*, quasi solum corpus absq; anima illas posset percipere. Nam ut in corpore inanimato nullus datur sensus, ita nulla ibi reperitur perceptio. Sed corporis dicuntur voluptates (1) *ratione proximi subjecti*, quia proximè à corpore recipiuntur & in membris corporis existunt. (2) *ratione instrumenti* quia per instrumenta corporea exercentur. (3) *ratione effecti*, quia in corpore suas habent *ενεργείας* (4) *ratione discriminis*, ut distinguantur hac ratione à voluptate honesta, à voluptatibus animi. (5) *ratione communitatis*, quia etiam bestiis sunt communes.

11. Quo loco & illud notandum, quod Temperantia non eodem modo circa voluptates gustus & tactus versetur, sed magis suam exercent vim erga voluptates tactus quam gustus. Probat hoc (1) *ex tactus communitate*. *κοινωνία τῆ ἡ ἀφ' ἧ τῶν αἰσθησέων* inquit Arist. l. 3. c. 10. per totum siquidem corpus hic sensus diffunditur, ac proinde eo magis requirit medicinam, quo latius suam extendit energiam. (2) *ex instrumentorum pluralitate*. Plurima enim tactum percipiendi in corpore inveniuntur instrumenta, & tamen in unoquoque facile

facile mediocritatis regulam transilire' possumus. Quod a.
 plura sunt instrumenta, eo magis sui directionem atque usur-
 pationem requirunt. (3) *ex difficultate*. Virtutis n. est circa
 difficilia versari. Longe a. difficilius est resistere illis volupta-
 tibus, quæ ex tactu oriuntur, quam his, quæ ex gustu percipi-
 untur. Siquidem illarum plenior, harum minor est perfrui-
 tio, id quod dupliciter confirmat exemplo Philof. d. l. (1) eorū,
 qui vina cibos & obsonia explorant gustando. Hi n. leviter
 dantaxat & quasi primoribus labris illa attingunt, qua in re
 aut nulla aut perexigua certe est voluptatis perfructio (2) ex-
 emplo *Philoxeni*, qui ut plenius voluptate gustus perfrui pos-
 set, optavit sibi hic obsoniorum gurges atq; heluo, ut ipsum
 d. l. Aristot. vocat, collum longius quam gruis, eo ipso innu-
 ens longe majorem & diuturniorem esse voluptatem tactus
 quam gustus. (4) *ex peccatorum circa tactum pluralitate*. Nam
 indices magis peccatur circa tactum, quam circa gustum. Ex
 quo a. sensu majora & plura surgunt peccata, is etiam eo ma-
 gis curandus. Atqui de tactu verum prius E. Et per conse-
 quens Temperantia magis versabitur circa tactus, quam cir-
 ca gustus voluptates. (5) *ex exigua gustum percipiendi duntione*.
 Gustus n. tactum in exigua corporis parte, n. m. lingua & pa-
 lato reperitur; ideo leviter percipitur & iterum citò evane-
 scit. Tactus v. latius diffunditur per totum corpus, adeoque
 in omnibus corporis partibus sentitur. (6) *ex gustus proprie-
 tate*. Gustus n. per se nullam videtur asserre voluptatem ni-
 si ratione tactus, per quem gustus suam accipit voluptatem &
 fit jucundus. Quamdiu siquidem cibus & potus attingit lin-
 guam & palatum, harumq; partium nervos & membranas,
 quæ tactus sunt instrumenta, tamdiu etiam saporis percipi-
 mus & ex saporibus voluptatem concipimus. Propter quod
 a. unum quodq; est tale, illud magis est tale. Jam gustus fit
 voluptatis officina propter tactum. E. tactus magis est talis.
 Gustus propter tactum fit obiectum temperantiæ. E. tactus
 voluptates magis sunt obiectum temperantiæ.

12. *Secundarium Temperantiae obiectum sunt Dolores.*
Probat (1) *autoritate Arist. l. 3. c. 10. ἡττον γδ καὶ ἔχ ὁμοίως ὄσα
πρὸς τὰς λύπας.* Idem asserit l. 1. Magn. Moral. c. 22. (2) *ratio-
ne*: quia absentia voluptatum homini intemperanti affert
dolorem. Dolet n. se non posse frui voluptatibus, quæ res
ei affert dolorem. Intelligendi a. hic sunt Dolores non o-
mnes, sed illi tantum, qui ex nimio desiderio voluptatum vel
illarum privatione sunt orti. Tandem notat *Accia. l. 3. Eth.
c. 10. n. 126.* quod aliter in actibus circa dolores se habeat fortis
tudo, aliter temperantia, aliter intemperantia, aliter Timi-
ditas. Fortis n. aut non dolet, aut non plus quam oportet
dolet, cum adsunt ea, quæ dolorem afferunt. Temperans
non dolet, cum absunt ea, quæ voluptatem afferunt.
Timidus dolet presentia eorum, quæ dolo-
rem afferunt. Intemperans dolet absentia eorum, ex qui-
bus habet voluptatem.

13. *Formale Temperantiae consistit partim in medio ri-
tatis regula, quæ varias circumstantiarum classes examinat &
observat (1) Subiecti, quod differt partim ratione ætatis, quia a-
liæ voluptates pueris, aliæ senibus conveniunt. Partim ratio-
ne status: ita aliis voluptatibus gaudent principes, aliis rustici.
Partim ratione sexus. Ita mulieres muliebres, viri viriles ex-
petere debent voluptates. (2) Obiecti. Aliæ siquidem volu-
ptates sunt honestæ, aliæ inhonestæ. Honestas tantum expe-
tere voluptates oportet, iisq; presentibus moderatè uti; ab-
sentibus v. non immoderate dolore, aut nimio earum deside-
rio teneri. Ita temperans potest necessarium cibum & potum,
licitamq; & honestam Venerem conveniente ætate expetere,
illisq; acquisitis moderatam percipit voluptatem. Non a.
illicitas debet appetere voluptates, quia ut habet Arist. l. 3. c. 11.
ὁ σώφρων ἔχ ἡδέται, οἷς μάλιστα ὁ ἀκόλαστος, ἀλλὰ μᾶλλον
δυχεραίνει, ἕτε ὅλως οἷς μὴ δεῖ ἕτε σφόδρα ποίετω ἕδενι,
ἕτε ὑπὸντων λύπῃται.* (3) *Modi, qui variis ab Arist. exprimi-
tus*

tur particulis 3. Eth. II. usurpat (1) μέσως: ὁ σώφρων μέσως
ἔχει τὰς ἐχέει. (2) μετρίως. Dicit n. εἰδ' ὅτι θυμὸς ἢ μετρίως.
Et ad Eudem. c. 22. exprimit hunc modum in idem 2. particu-
lis (1) ὀλίγως (2) ὀρθῶς. Quibus omnibus indicare voluit.
(1) μεσότητῃ s. mediocritatem veram esse observandam (2)
μετρίως vel secundum legitimam mensuram voluptates esse
usurpandas (3) ὀρθότητῃ recta rationis esse adhibendam. Hæc
n. nisi quis adhibuerit, veram temperantiam habere non po-
terit. (4) finis. Hic est varius (1) honestatis. Sicut enim o-
nes virtutes honestatem semper respiciunt, eandemq; in o-
mnibus suis actionibus sequuntur: ita etiam Temperantia ho-
nestatis sequitur normam & ad eandem in omnibus
suis actionibus tanquam ad scopum certum collimat.
(2) Valetudinis s. sanitatis: ut eas saltem appetat voluptates,
quæ aut sanitatem conferunt, aut saltem eandem non impe-
diunt. (3) Existimationis. Nec n. famam aut existimatio-
nem in voluptatum studio negligere potest, cum fama & vita
pari passu ambulare dicantur. Reliquas circumstantias nim.
quantitatis, facultatis, tēporis, loci &c. brevitatis ergò hic ex-
plicare non possumus.

14. Partim in vitiorum fuga. Duo circa Temperan-
tiam occurrunt vitia, alterum in excessu *Intemperantia*, quæ
est vitium morale, quod in excessu peccat circa voluptates. Alte-
rum in defectu nim. *Stupiditas*, quæ est vitium morale, quod pec-
cat in defectu circa gustus & tactus voluptates. Hoc vitium pro-
prio aliàs caret nomine, à Philosopho tamen, ut declaretur
quoad fieri potest, vocatur *insensibilitas*, quæ in admodum
paucis reperitur, quia non videtur esse humana: cum homo
principium sentiēdi habeat commune cum aliis animalib; &
& cum alia animalia convenientes & inconvenientes cibos
discernant, illos appetant, hos fugiant, multo magis homines
hoc facere videntur, qui ratione sunt præditi. Unde tales ho-
mines non facile reperiuntur, paucissimi a. hoc pacto insensi-
biles

biles erunt, qui (ut inquit Cicero) aspernentur oculis pulchri-
tudinem rerum, non ordine ullo, non tactu, non sapore ca-
pianur, excludant auribus omnem suavitatem &c: Intelli-
genda a. h. l. potissimum insensibilitas circa voluptates gustus
& tactus, cum media & extrema circa eandem debeant versa-
ri materiam. Temperantia a., medium *ἀναστροφῆς*, circa
voluptates gustus & tactus versatur, ut supra exposuimus.

15. *Species Temperantiae* h. l. non explicamus, sed tan-
tum breviter enarramus. Temperantia dividitur in *frugalita-
tem & Castitatem*. *Frugalitas*, quae circa cibum & potum
versatur, habet alias duas species, nimirum, *Abstemiam* medio-
critatem circa cibum; *Sobrietatem*, circa potum. *Castitas*
a. est Temperantia quae servat mediocritatem circa Venerem.
Et haec de *Temperantia* dicta sunt.

Est sacra lux Virtus, mentes collustrat opacas,
Et dat splendoris praemia magna Viris.
Aurea Sophrosyne virtus ut optima luce,
Oppida luce sacrat, luce beatq; domos.
Sophrosynes lumen mentes & corpora servat;
Ast densis tenebris vina Venusq; nocent.
Splendida Sophrosynes HELLENI lumina captas,
Qua duce salvus eris! qua duce, doctus eris!
Honoris ergo
addebas

PRÆSES.

Nata Jovis Pallas fertur sine matre Poëtis;
Sed mihi Sophrosynes filia Pallas erit.
Sit pater in caelis, genetrix tamen apta Minerva
Sophrosyne virtus, datq; fovetq; saphos:
Sponsus erit Natæ, fuerit qui Mateis arriens
Sic Sophia Helle tua est, dum tua Sophrosyne.

Ita sympatriota suo animitus gratulabatur
Anthon Gunther Hartken, Oldemb. Frisius.

00 A 6406

ULB Halle 3
002 916 622

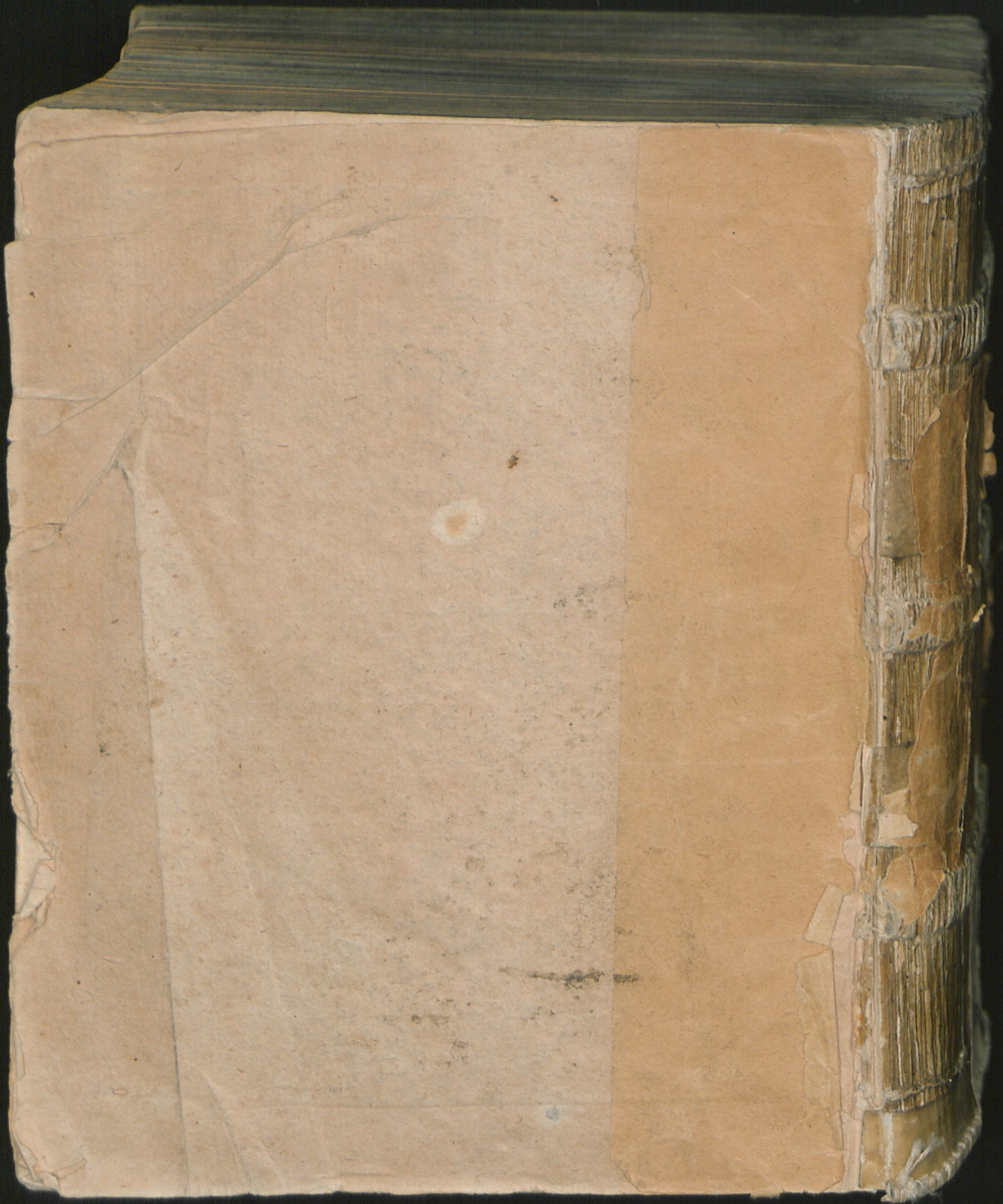

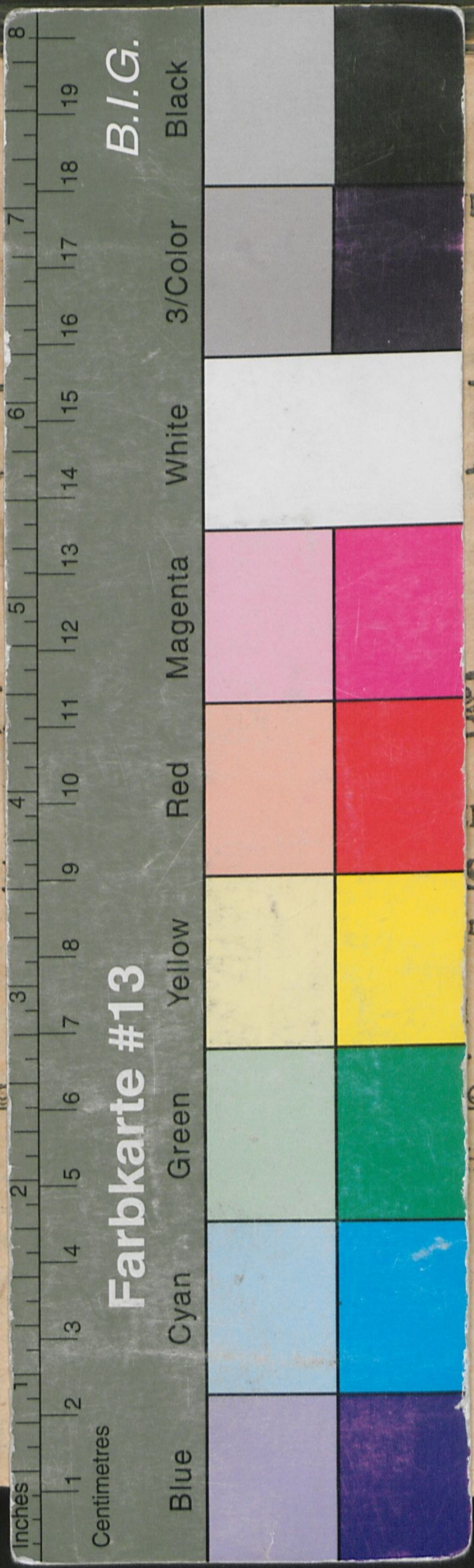
Stb

Retro V

VDMA

3A

ESU !
 ETHICARUM
 X.

RAN-

Deutschman

NS
 S HELLENIUS
 risius

d. Junij

Hake, M. DC. LII.